

Közzététel: 2020. szeptember 2.

A tanulmány címe:

A bűncselekmények okozta sérelmet számszerűsítő index

Szerző:

HARMATI BARBARA, a Nemzeti Közszerzői Egyetem PhD-hallgatója
E-mail: harmati.barbara@uni-nke.hu

DOI: <https://doi.org/10.20311/stat2020.9.hu1066>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) Statisztikai Szemle c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

1. A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
2. A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, térítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
3. A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
4. A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Szt. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
5. A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
6. A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„*Forrás: Statisztikai Szemle c. folyóirat 98. évfolyam 9. számában megjelent, Harmati Barbara, által írt, 'A bűncselekmények okozta sérelmet számszerűsítő index' című tanulmány (link csatolása)*”

7. A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

Harmati Barbara

A bűncselekmények okozta sérelmet számszerűsítő index

The Hungarian crime harm index

HARMATI BARBARA, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem PhD-hallgatója
E-mail: harmati.barbara@uni-nke.hu

A bűncselekmények okozta sérelmet számszerűsítő indexek megalkotásának célja a bűnözés szintjének mérése a bűncselekmények által okozott károk/sérelem súlyozásával. Ezek a mutatók elkülönítik a súlyosabb bűncselekményeket (például az emberölést) a kisebb kárral/sérelemmel járóktól (például a lopástól) (*Sherman* [2013]). A HCHI (Hungarian crime harm index – magyar sérelemalapú index) fő adatforrása a Büntető Törvénykönyv; ez tartalmazza ugyanis azokat a standardokat és szabályokat, amelyek az egyes bűncselekménytípusok okozta sérelmek számszerűsítéskor követendők. A szerző először bemutatja a HCHI létrehozásának lépéseit, majd hivatalos bűnügyi statisztikák felhasználásával elemzi az esetszám- és a sérelemalapú trendvizsgálatok eredményeinek hasonlóságait, különbségeit. Rangsorvizsgálatai alapján a legnagyobb sérelmet a 2015 és 2018 közötti időszakban a vagyon elleni, a vagyon elleni erőszakos, valamint az emberi méltóság és egyes alapvető jogok ellen elkövetett bűncselekmények okozták.

TÁRGYSZÓ: bűncselekményi sérelmet számszerűsítő index, bűncselekményi trendek, bűnügyi statisztika

The purpose of using crime harm indices is to measure crime level by weighting the damage/harm caused by crime incidents. These indices separate more serious crimes (such as homicide) from less damaging ones (e.g. theft) (*Sherman* [2013]). The HCHI (Hungarian crime harm index) is based on the Hungarian Criminal Code that contains all relevant standards and rules to be followed when quantifying crime-associated harm. In the study, first the development of the HCHI is introduced, then using the statistics of the Ministry of Interior, the similarities and differences of simple crime counts and HCHI-based crime counts are presented. The analysis shows that most harm is done by (violent) crime incidents against property, human dignity, and some fundamental rights.

KEYWORD: crime harm index, crime trends, crime statistics

A bűnözést mindig is hatalmas társadalmi érdeklődés övezte. A társadalomkutatók már régóta foglalkoznak azzal a kérdéssel, hogy jellemzően kik, hol és miért követnek el bizonyos bűncselekményeket, a rendőrök pedig ezen információk ismeretében próbálják minél hatékonyabban elosztani a közbiztonság javítására szánt szűkös erőforrásokat. A bűnözési szint alakulásának elemzéséhez legtöbb esetben kiindulópontként a hivatalos statisztikák szolgálnak, amelyek egy adott időszakban elkövetett bűncselekmények típusáról és számáról adnak információt. Köztudott azonban, hogy e statisztikák csak azokat az eseteket tartalmazzák, amelyek a nyomozhatóság tudomására jutottak. A rájuk épülő, ún. esetszámalapú trendvizsgálatok korlátaival és hátrányaival már számos kutatás foglalkozott; ezekre megoldást a CHI (crime harm index – sérelemalapú index) használata nyújthat. Az index megalkotására azért volt szükség, mert a nyomozhatóság tudomására jutott bűncselekmények számának vizsgálata félrevezető lehet, és nem minden esetben ad megfelelő képet a bűnesetek tényleges számáról és alakulásáról (részletesen lásd *Ashby* [2018], *Sherman* [2013], *Ignatans–Pease* [2016]).

A CHI kidolgozásakor az volt a kiindulópont, hogy azokra a bűncselekményekre kell nagyobb figyelmet fordítani, amelyek jelentősebb sérelmet okoznak a társadalom és az egyének számára. Fontos kiemelni, hogy a bűncselekmények okozta sérelemnek rengeteg formája lehet (*Ashby* [2018]), melyek több módon is mérhetők, súlyozhatók (*Sherman* [2013], *Ignatans–Pease* [2016]). Például a pénzügyi kár jó mérőszám lehet vagyon elleni bűncselekményeknél akár az áldozat, akár a társadalom szemszögéből nézve (*McCollister–French–Fang* [2010]), ám olyan esetekben már nem tekinthető megfelelőnek, amikor testi és/vagy érzelmi sérelem történt. A testi és/vagy érzelmi sérelem pontos számszerűsítése szinte lehetetlen, így nem lehet meghatározni például azt sem, hogy egy testi sértést elszenvedett személyt milyen mértékű pénzügyi kár ért; vajon csak a kórházi ellátása során kiesett jövedelmét kell-e figyelembe venni vagy más (közvetett) költségeket is. Már magának a sérelemnek a meghatározása is problémás, tekintettel a különböző típusaira, mértékére, valamint a sértettek által történő eltérő megítélésére. A sérelem meghatározásának egy módja az állampolgárok megkérdezése. Erre általában kérdőíves kutatás útján kerül sor, mely komplex társadalomtudományi módszertan alkalmazását igényli; így a végrehajtásához jelentős erőforrás-bevonásra van szükség. Mindezekon túl a bűncselekmények az egyéni szintű sérelem mellett okozhatnak környezeti károkat is, amelyek meghatározása ugyancsak nehézkes.

Akármilyen mérőszámot is alkalmazunk a bűncselekményekkel járó sérelem számszerűsítésére, vannak bizonyos szempontok és kritériumok, amelyeket fontos

figyelembe venni. *Ashby* [2018] négy szabályt határoz meg; ezeket követve könnyebb a számunkra megfelelő mérőszám kiválasztása:

1. Az egyes bűncselekménytípusoknak *összehasonlíthatónak* kell lenniük, mivel súlyozásukra van szükség az (emberi, pénzügyi stb.) erőforrások hatékony elosztása érdekében. Ez azonban – ahogy a szerző is kiemeli – problematikus, ugyanis némely bűncselekmények például nagyobb pénzügyi kárt okozhatnak, miközben társadalmi hatásuk nem oly számottevő.

2. A *következetesség* elvének megfelelően elengedhetetlen, hogy bárki reprodukálhassa az összes mérést és becslést.

3. Az *átláthatóság* kritériuma nemcsak azt írja elő, hogy a mérőszám megismerését lehetővé kell tenni az állampolgárok számára, hanem azt az elvárást is, hogy a döntéshozók is legyenek tisztában a mérőszám előnyeivel és korlátaival, és döntéseiket ezek alapján hozzák meg.

4. A mérőszámot a *költséghatékonyságot* szem előtt tartva kell kidolgozni. Így jelen esetben sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a bűncselekmények okozta sérelem számszerűsítésére alkalmas módszerek kidolgozásának egyik indoka a szűkös erőforrások jobb és hatékonyabb elosztása, emiatt az új mérőszám alkalmazása nem járhat aránytalanul nagy erőforrás-felhasználással az érintett szervezeteknél.

Külföldön már használnak egy, az előbbi kritériumoknak megfelelő indexet, a CHI-t, amely hazai viszonylatban is alkalmas lehet a bűncselekmények okozta sérelem számszerűsítésére. A tanulmányban először a magyar CHI, a HCHI létrehozására teszünk kísérletet, figyelembe véve az indexszámítás nemzetközileg elfogadott szabályait és kritériumait. Ezt követően összehasonlítjuk a magyarországi bűncselekmények esetszámának és a HCHI alakulását, hogy bemutassuk a kétféle megközelítés közötti különbségeket.

1. A CHI külföldi változatai

Az index kidolgozását az indokolja, hogy a kutatási eredmények szerint a bűncselekmények megoszlása típus, terület, illetve idő tekintetében nem egyenletes, tehát az esetszám alapú trendvizsgálatok félrevezető eredményekhez vezethetnek (*Sherman* [2013]). Továbbá fontos más bűncselekménytől (például a lopástól) elhatá-

rolni azokat a bűncselekményeket (például az emberölést), amelyek az egyének és a társadalom szintjén a többiekénél lényegesen nagyobb sérelmet okoznak. Ebben a kontextusban nem releváns, hogy az elkövető büntetlen előéletű-e, vagy sem, mert bűncselekménye ugyanakkora kárt okoz az áldozatnak, a családjának és a közösségének, mintha visszaeső lenne.

A sérelmet számszerűsítő index első változata a cambridge-i CHI volt (*Sherman–Neyroud–Neyroud* [2016]); ez számos más index kiindulópontját képezi. Mára Új-Zélandon (*Curtis–Ham–Walton* [2018]), Nyugat-Ausztráliában (*House–Neyroud* [2018]) és Dániában (*Andersen–Mueller–Johnson* [2018]) is kidolgoztak egy-egy ehhez hasonló mérőszámot, melyek a kiszámításukhoz felhasznált adatok tekintetében térnek el egymástól. Áttekintésük lehetőséget nyújt arra, hogy kiválasszuk, milyen adatforrást és módszertant használjunk a hazai változat létrehozásakor.

A cambridge-i CHI az egyesült királysági büntetési szabási irányelveken alapul, melyek bárki által elérhetők. Ez növeli az index megbízhatóságát, mivel annak számítása „reprodukálható”, helyessége ellenőrizhető. Az index a különböző bűncselekménytípusok elkövetéséért kiszabható minimumbüntetéssel kalkulál, amely esetén nem vesznek figyelembe sem enyhítő, sem súlyosbító tényezőket. Értéke a büntetés napi tételre történő átváltásával határozható meg (*Sherman–Neyroud–Neyroud* [2016]); ezáltal az egyes esetek „tisztá” súlyozott értéket kapnak (*Sherman* [2013]). Figyelembe véve azonban az egyesült királysági és a magyarországi jogrendszer közötti különbségeket, a cambridge-i CHI hazai szinten nem használható. Mégis, ha azt szeretnénk, hogy a HCHI az angol büntetési szabási irányelvekhez hasonló standardokra épüljön, akkor a magyar Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényt (a továbbiakban Btk.; *Magyar Közlöny* [2012]) kell használnunk, mely tökéletesen megfelel e célra.

Az új-zélandi CHI a ténylegesen kiszabott ítéleteket veszi alapul (*Curtis–Ham–Walton* [2018]), akárcsak a nyugat- ausztrál társa (*House–Neyroud* [2018]). Magyarországon ezek az adatok nem nyílt hozzáférésűek (csak adatkérés útján lehet megszerezni őket), mindössze aggregált statisztikai adatok állnak rendelkezésre. A dán CHI a rendőrség által gyűjtött adatokra épül (*Andersen–Mueller–Johnson* [2018]), de hazánkban ezek sem publikusak. Ezért nem javasolt, hogy a HCHI kidolgozása e három CHI-változat alapján történjen. A HCHI kiszámításához – véleményünk szerint – kizárólag és legmegbízhatóbb módon a Btk.-ban meghatározott büntetési tételek alsó és felső határai használhatók fel.

2. A HCHI létrehozásának kritériumai és szabályai

Egy CHI kidolgozásakor számos kritériumot és szabályt kell figyelembe venni. Az indexnek először is meg kell felelnie a *Sherman* [2013] által meghatározott hármas szabályrendszernek:

1. A demokrácia kritériuma szerint az adatokat a CHI kiszámításához használt adatbázisból a jogi kereteken belül kell kigyűjteni, és az adatok felhasználása, illetve az azt szabályozó irányelvek kidolgozása is demokratikus módon kell, hogy történjen.

Az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése értelmében: „Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.” (*Magyar Közlöny* [2011] 10660. old.) Ebből az is következik, hogy büntető-törvényt csak törvényben lehet szabályozni, amelyet a demokratikus úton választott parlament fogad el, és e hatalom forrása a nép (*Pozsár-Szentmiklósy et al.* [2012] 17. old.). Ezáltal az index, ha ezt veszi alapul, ugyancsak megfelel a demokrácia kritériumának.

2. Az index akkor megbízható, ha az adott adatállomány ismételt elemzése az eredetivel megegyező eredményt hoz. Mivel a HCHI számításának alapjául szolgáló Btk. és annak rendelkezései publikusak, esetünkben a kalkuláció bárki által ellenőrizhető és megismételhető.

3. A költséghatékonyság kritériuma előírja, hogy az index kidolgozása és alkalmazása ne járjon jelentős erőforrás-bevonással. A Btk. és a bűnügyi statisztikák ennek a kritériumnak is megfelelnek, mivel (a Bűnügyi Statisztikai Rendszerben [<https://bsr.bm.hu/>]) online, táblázatos formában elérhetőek, és e táblázathoz mindössze két új oszlopot hozzáadva, a HCHI is publikussá tehető. Mindez nem igényel jelentős többletköltséget. Ezen túl az is a költséghatékonyságot szolgálja, hogy az Excel program a hazai hivatalos bűnügyi statisztikák elemzése és publikálása mellett a HCHI kiszámítására is használható.

Curtis-Ham és Walton [2018] az előbbieken túl további két kritériumot határoznak meg: az index legyen

- 1. egyszerűen értelmezhető, és mérje objektívan a sérelmet, valamint*
- 2. könnyen alkalmazható.*

A közérthetőség követelménye alapján, mely a jogállamiság alkotmányos elvének egyik megjelenése, a törvények megszövegezésének egyértelműnek, ellentmondásmentesnek és közérthetőnek kell lennie, tehát a jogszabályalkotásnál egyszerű és érthető nyelvezetre kell törekedni (*Belovics–Nagy–Tóth* [2014] 107. old.). A Btk. tehát *Curtis–Ham* és *Walton* [2018] két feltételének ugyancsak megfelel, és így az arra épülő HCHI is.

A CHI-számítás alapja az egyes bűncselekménytípusok elkövetéséért járó minimumbüntetés napi tételre történő átváltása büntetlen előéletű elkövető esetén, enyhítő és súlyosbító tényezők figyelmen kívül hagyása mellett. A Btk. értelmében azonban a büntetlen előélet enyhítő körülménynek tekinthető, így ez (a súlyosbító körülményekhez hasonlóan) az indexszámítás során nem vehető figyelembe. Ebből következik, hogy a HCHI az elkövetett bűncselekmény okozta sérelmet méri, és nem veszi figyelembe a bűncselekmény elkövetőjének személyét.

Sherman, Neyroud és *Neyroud* [2016] azt javasolják, hogy az indexszámítás és ezáltal a trendvizsgálatok során csak azokkal az esetekkel számoljunk, amelyeket az áldozatok vagy a bűncselekményt észlelő személyek jelentenek, kiszűrve ezáltal a proaktív módon keletkező (kábitószerral kapcsolatos, közlekedési stb.) eseményeket. Az utóbbi cselekmények ugyanis félrevezető képet adhatnak az állampolgárok által érzékelt közbiztonságról. *Andersen* és *Mueller–Johnson* [2018] ezzel szemben megjegyzi, hogy a rendőrség proaktív fellépésének betudható (például a kábítószert birtoklásához és terjesztéséhez köthető) esetek kizárása problematikus lehet, amennyiben a cél a károk/sérelem legnagyobb részéért felelős elkövetők meghatározása, mivel az ronthat az index pontosságán. Nem létezik lista az elemzésből kihagyásra javasolt bűncselekménytípusokról, a kutató döntésétől függ, hogy melyeket nem veszi számításba.

Különös jellegük miatt mi a Btk. következő fejezeteit zártuk ki:

- emberiség elleni és háborús bűncselekmények – mivel egyrészt ezek csekély esetszámúak, másrészt olyan jelentős sérelemmel járnak, amelyeket az index nem képes mérni;
- honvédelmi kötelezettség elleni, illetve katonai bűncselekmények – ezek elkövetőivel szemben katonai eljárás indul, és ügyükben katonai bíróság hoz ítéletet; így az okozott sérelmet nem célszerű a HCHI-vel meghatározni, helyette egy másik, e bűnesetek speciális jellegének megfelelőbb index használata lehet célravezető.

A kizárások eredményeképpen összesen 209 egyedi tényállástípust vettünk figyelembe.

3. A HCHI létrehozásának lépései

A törvényhozó a Btk. szankciórendszerének keretén belül határozza meg a büntetés lehetséges nemét, illetve neveit, valamint a büntetési kereteket. Ebből következik, hogy büntetéskiszabáskor a bírák ehhez kötve vannak (*Belovics–Nagy–Tóth* [2014] 377. old.). A Btk. a bűncselekmény törvényi tényállása tekintetében kétfajta büntetést nevesít: a szabadságvesztést és az elzárást.

Generális esetben 20 évig terjedő szabadságvesztés szabható ki; e büntetés legrövidebb tartama 3 hónap lehet (Btk. 36. §). Az indexszámítás első lépése a büntetési tételek napi tételre váltása (1 hónap = 30,44 nap; 1 év = 365,24 nap) a Btk. azon bekezdései esetén, ahol megjelenik valamilyen szankció a bűncselekmények elkövetésének jogkövetkezményeként. A cambridge-i CHI a minimumbüntetést veszi figyelembe (tehát nem számol az elkövető bűnügyi múltjával és enyhítő/súlyosbító körülményekkel). A hazai büntetéskiszabási gyakorlatban azonban a középérték az irányadó, ezért a HCHI számításakor a medián érték használata javasolt. Figyelembe kell ugyanakkor vennünk a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét is, mivel a medián értékkel aránytalanul nagy sérelmet „rendelnék” bizonyos esetekhez. A Btk. 38. § (1) bekezdése értelmében a bíróság határozza meg a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy zárja ki annak lehetőségét. A 38. § (2) bekezdése szerint a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontja a büntetés kétharmad részének, de legkevesebb 3 hónapnak a kitöltését követő nap. Így a HCHI-számításkor a napi tételre átváltott büntetési keretek medián értékének a kétharmadát vesszük, és ahhoz további 1 napot adunk. Ha ez az érték kevesebb, mint 3 hónap, azaz 91,32 nap, akkor 3 hónapot (91,32 napot) kell az adott tényálláshoz rendelni. Ez a számítási módszer lehetővé teszi, hogy az index számszerűsítse a bűncselekmények okozta sérelmet, és független legyen az elkövető személyétől.

Azoknál a tényállásoknál, ahol a büntetés szabadságvesztés, a következő két módon történhet a sérelem „kiszámítása”:

1. ha a tényállás megvalósításának szankciója maximumként 1, 2 vagy 3 évig terjedő szabadságvesztést tartalmaz, és szövegszerűen nem jelenik meg a minimumérték, amely ebben az esetben – mint már említettük – 3 hónap, akkor az

$$HCHI_1 = \frac{(3 * 30,44) + (\max. \text{büntetés}_{\text{év}} * 365,24)}{2} * \frac{2}{3} + 1$$

képlettel. Például könnyű testi sértés esetén, amikor a Btk. 164. § (2) bekezdése úgy fogalmaz, hogy „az elkövető könnyű testi sértés vétsége

miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő” (*Magyar Közlöny* [2012] 13483. old.), a sérelem számszerűsített értéke:

$$HCHI_1 = \frac{(3 * 30,44) + (2 * 365,24)}{2} * \frac{2}{3} + 1 = 274,93.$$

2. ha a tényállás megvalósításának büntetéseként a Btk. években meghatározott tételkeretet alkalmaz, és időintervallumot ad meg, ahol egyértelműen megjelenik a minimum- és a maximumbüntetés mértéke, akkor az

$$HCHI_2 = \frac{(\text{min. büntetés}_{\text{év}} * 365,24) + (\text{max. büntetés}_{\text{év}} * 365,24)}{2} * \frac{2}{3} + 1$$

képlettel. Például emberölés esetén, amikor a Btk. 160. § (1) bekezdése úgy fogalmaz, hogy „Aki mászt megöl, büntetett miatt öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” (*Magyar Közlöny* [2012] 13482. old.), a sérelem számszerűsített értéke:

$$HCHI_2 = \frac{(5 * 365,24) + (15 * 365,24)}{2} * \frac{2}{3} + 1 = 2\,435,93.$$

Az emberölés HCHI-jének a számszerűsített értéke tehát jóval magasabb, mint a könnyű testi sértésé, ami arra enged következtetni, hogy az index megfelelően képes súlyozni a különböző bűneseteket.

A bűncselekmény törvényi tényállásának megvalósítása esetén nevesített másik büntetés az elzárás. Ez olyan tényállások megvalósításának szankciója, mint a levéltitok vagy a magántitok megsértése; tartama 5-től 90 napig terjedhet. Ilyenkor a medián értéket, 47,5 napot kell a bűncselekményhez rendelni. Egyben ez az index minimumértéke is.

A HCHI maximuma 3 653,4, melyet a Btk. 160. § (2) bekezdésében meghatározott cselekmények¹ megvalósulásakor vesz fel. Ezt követi a már említett 2 435,93-os

¹ „A büntetés tíz évtől húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztés, ha az emberölést a) előre kitervelten, b) nyereségvágyból, c) aljas indokból vagy célból, d) különös kegyetlenséggel, e) hivatalos személy vagy külföldi hivatalos személy sérelmére, hivatalos eljárása alatt, illetve emiatt, közfeladatot ellátó személy sérelmére, e feladatának teljesítése során, továbbá a hivatalos, a külföldi hivatalos vagy a közfeladatot ellátó személy támogatására vagy védelmére kelt személy sérelmére, f) több ember sérelmére, g) több ember életét veszélyeztetve, h) különös visszaesőként, i) tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére, j) védekezésre képtelen személy sérelmére vagy k) a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére követik el.” (*Magyar Közlöny* [2012] 13482. old.)

érték a 160. § (1) bekezdésben nevesített emberölés esetén. Az 1. táblázat a vizsgált bűncselekmény-kategóriák átlagos HCHI-értékét mutatja be.

1. táblázat

Egyes bűncselekmény-kategóriák átlagos HCHI-értéke
(Average HCHI value of some crime categories)

Bűncselekmény-kategória	Átlagos HCHI
Állam elleni bűncselekmények	1 645
Közbiztonság elleni bűncselekmények	1 404
Emberi szabadság elleni bűncselekmények	1 356
Nemzetközi kötelezettségen alapuló, közbiztonsági célú gazdasági előírások elleni bűncselekmények	1 340
Vagyon elleni erőszakos bűncselekmények	1 221
Közlekedési bűncselekmények	949
Egészséget veszélyeztető bűncselekmények	859
Vagyon elleni bűncselekmények	828
Élet, testi épség és egészség elleni bűncselekmények	827
Nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmények	798
Egészségügyi beavatkozás és kutatás rendje elleni bűncselekmények	787
Korrupciós bűncselekmények	740
Hivatalos személy elleni bűncselekmények	718
Szellemi tulajdonjog elleni bűncselekmények	695
Hivatali bűncselekmények	643
Költségvetést károsító bűncselekmények	619
Igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények	606
Pénzmosás	579
Tiltott adatszerzés és információs rendszer elleni bűncselekmények	535
Környezet és természet elleni bűncselekmények	491
Gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények	490
Közigazgatás rendje elleni bűncselekmények	433
Gyermekek érdekét sértő és család elleni bűncselekmények	421
Mínősített adat és nemzeti adatvagyon elleni bűncselekmények	417
Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények	403
A fogyasztók érdekeit és a gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekmények	389
Köznyugalom elleni bűncselekmények	376
Közbizalom elleni bűncselekmények	373
Emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények	311

Megjegyzés. Itt és a 3. táblázatban HCHI (Hungarian crime harm index): magyar sérelemalapú index.

Legmagasabb sérelemértékekkel az állam (Btk. 254–264. §), a közbiztonság (Btk. 314–325. §), az emberi szabadság (Btk. 190–195. §), a nemzetközi kötelezettségen alapuló, közbiztonsági célú gazdasági előírások (Btk. 326–330. §), illetve a vagyon elleni erőszakos (Btk. 365–369. §) bűncselekmények jellemezhetők, míg a köznyugalom (Btk. 331–341. §), a közbizalom (Btk. 342–349. §), valamint az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni (Btk. 215–231. §) bűncselekmények okoznak legkisebb sérelmet. Az egyes bűncselekmény-kategóriákat, az azokat alkotó tényállásokat és indexértékeiket a tanulmány Melléklete tartalmazza (lásd <https://www.ksh.hu/statszemle>).

4. Trendvizsgálatok

A HCHI meghatározása után érdemes vizsgálni annak egy lehetséges alkalmazását, hogy szemléltessük az esetszám- és a sérelemalapú trendek különbségeit. A fejezet elsőként a bűncselekmények számának 2015 és 2018 közötti változásait mutatja be éves bontásban, a büntetőeljárások típusa szerint. Ezt követi az éves bűnesetszám és az ehhez társított HCHI-értékek időbeli alakulásának összehasonlítása, majd a 20 legnagyobb esetszámú és a 20 legmagasabb HCHI-értékkel rendelkező bűncselekmények rangsorának összevetése, amely rávilágít a kétféle számítás között felfedezhető különbségekre.

4.1. Az adatsor jellemzői

A Magyarországon elkövetett bűncselekmények számát, illetve az azok által okozott sérelem számszerűsített értékének alakulását 2015 és 2018 közötti büntetőeljárási adatokon keresztül vizsgáltuk; elemzésünk idején a 2019. évi adatok még nem álltak rendelkezésre. Az indexszámítás 2. fejezetben ismertetett szabályai szerint csak azokat az eseteket érdemes figyelembe venni, amelyeket az áldozatok vagy a bűncselekményt észlelő személyek jelentettek, így a hivatalos statisztikákból mi is csak az azokra vonatkozó eljárási adatokat használtuk fel.

A büntetőeljárások döntéstípusok szerinti számát és megoszlását a 2. táblázat tartalmazza. A büntetőeljárások 2018. évi száma a 2017. évié 54,58 százaléka, amely csak részben magyarázható az áldozatok/sértettek, illetve a bűncselekményt észlelő személyek mérséklődő bejelentési hajlandóságával, mivel 2016-ban és 2017-ben nem figyelhető meg hasonló mértékű visszaesés. Az alacsony érték oka inkább abban keresendő, hogy a statisztikai adatok teljes feldolgozása és/vagy feltöl-

tése vizsgálatunk kezdetéig még nem történt meg. A 2018-as adatok elemzése során ezért erről nem szabad megfeledkezni.

2. táblázat

A büntetőeljárások száma és megoszlása az eljárások során hozott döntések típusa szerint
(Number and distribution of criminal proceedings by type of decision)

Eljárási döntés típusa	Büntetőeljárások							
	száma	megoszlása (százalék)	száma	megoszlása (százalék)	száma	megoszlása (százalék)	száma	megoszlása (százalék)
	2015	2015	2016	2016	2017	2017	2018	2018
Feljelentés elutasítása	36 718	9,19	34 897	8,76	32 887	10,04	18 815	10,53
Nyomozás megszüntetése	97 868	24,50	87 672	22,00	80 527	24,59	47 422	26,53
Vádemelés	135 250	33,86	162 922	40,88	114 628	35,01	65 285	36,53
Egyéb befejezés	113 510	28,42	97 073	24,36	83 969	25,64	37 421	20,94
Elterelés	16 018	4,01	15 961	4,01	15 437	4,71	9 777	5,47
Nincs adat	23	0,01	1	0,00	–	–	–	–
<i>Összesen</i>	<i>399 387</i>	<i>100,00</i>	<i>398 526</i>	<i>100,00</i>	<i>327 448</i>	<i>100,00</i>	<i>178 720</i>	<i>100,00</i>

Megjegyzés. A megoszlásadatok kerekítés miatt nem minden esetben adják ki a 100,0 százalékot. A Btk. 180. § (1)-a értelmében elterelés alatt a 6 hónapig tartó folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelés, kábítószer-használatot kezelő más ellátás vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatás igénybevétele értendő.

Forrás: Büntügyi Statisztikai Rendszer (<https://bsr.bm.hu/>).

A büntetőeljárások során hozott döntéseket az állampolgárok szemszögéből két nagy csoportra lehet osztani:

1. feljelentéselutasítás és nyomozásmegszüntetés, amelyek esetén az állampolgárok által elszenvedett/észlelt sérelmet nem orvosolják – ezért célként tűzhető ki e döntések számának és összes döntéshez viszonyított arányának csökkentése;

2. vádemelés, egyéb befejezés és elterelés – fontos, hogy ezek száma, illetve aránya minél magasabb legyen, tehát az, hogy az állampolgárok által elszenvedett/észlelt sérelem orvoslása valamilyen jogi vagy egyéb eljárási úton megvalósuljon;

Az 1. csoport tekintetében nem releváns, hogy mi az oka a feljelentés elutasításának vagy a nyomozás megszüntetésének, mivel az állampolgárok ezekben az esetekben is azért fordultak a nyomozóhatósághoz, mert valamilyen (véleményük sze-

rint valós) sérelem érte őket/bűncselekmény elkövetését észlelték. A feljelentés elutasítása vagy a nyomozás megszüntetése közvetlen hatással van arra, hogy az állampolgárok miként értékelik a közbiztonság helyzetét, közvetetten pedig arra, hogy mennyire bíznak meg a nyomozóhatóságban. Ezért is fontos, hogy a HCHI ne kizárólag a teljes magyarországi bűnözés mutatószáma legyen, mint az esetszámalapú statisztika, amely mindössze arra világít rá, hogy az egyes bűncselekmények száma miként változott időben és térben, hanem mérje az állampolgárok által elszenvedett/észlelt bűncselekmények okozta sérelmet is, segítve ezzel a stratégiai célmeghatározást (így többek között azt, hogy mely bűncselekmények megelőzésére érdemes nagyobb figyelmet szentelni).

Mint azt már említettük, javasolt az 1. csoporthoz tartozó eljárási döntések számának minél alacsonyabb szinten tartása. A 2. táblázat adatai szerint az összes feljelentésen belül 2015 és 2016 között csökkent az elutasítottak aránya, majd az azt követő 2 évben növekedett, elérve a 10 százalék körüli értéket. A nyomozások megszüntetésének alakulása is hasonló volt: az összes eljárási döntéshez viszonyított aránya 2015 és 2016 között kisebb lett, majd a következő években emelkedett. 2018-ban a feljelentések 26,53 százalékában szüntették meg a nyomozást.

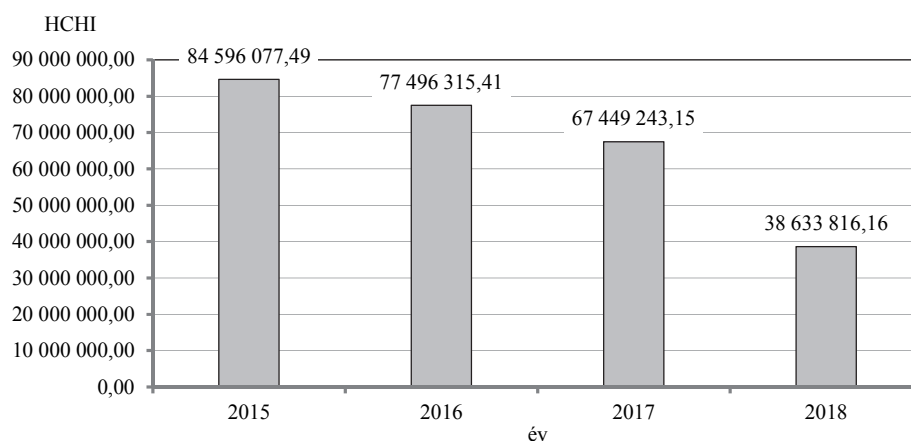
Arról is volt már szó, hogy a 2. csoportba tartozó büntetőeljárási döntések számának és arányának növelése a cél. A vádemelések számának a vizsgált időszak első részében tapasztalt emelkedése 2017-ben, majd 2018-ban is csökkenésbe ment át. A büntetőeljárások egyéb befejezésének száma és aránya a 4 év során csökkenő tendenciát mutatott, bár az utóbbi mutató 2016 és 2017 között kismértékben növekedett. Az elterelések arányát ezzel szemben emelkedő tendencia jellemezte.

A büntetőeljárások során hozott döntésekre vonatkozó adatok természetesen bűncselekménytípusonként is megvizsgálhatók. Az általunk vizsgált 209 egyedi tényállás tekintetében éves szinten rendelkezünk információval arról, hogy a büntetőeljárások során hozott döntések mely típusba tartoznak. Ezeket a tényállások CHI-értékével együtt a Mellékletben mutatjuk be. (Lásd a Mellékletet [<http://www.ksh.hu/statszemle>].)

4.2. Az éves bűnesetszám és a HCHI alakulásának összehasonlítása

Az állampolgárok által elszenvedett/észlelt bűncselekmények okozta sérelem számszerűsített értékének, vagyis a HCHI-nek a 2015 és 2018 közötti alakulását az ábra mutatja be. Az index értéke hasonló tendenciát mutat, mint az összes vizsgált büntetőeljárás 2. táblázatban bemutatott száma: mindkettő folyamatosan csökkent a 4 év során (mint arról már volt szó, 2017 és 2018 között azonban olyan mértékben, amely nem magyarázható kizárólag a bűncselekmények számának csökkenésével).

A bűncselekmények által okozott sérelem számszerűsített értéke
(Quantified value of harm caused by crimes)

Forrás: A Bűnügyi Statisztikai Rendszer (<https://bsr.bm.hu/>) adatai alapján saját számítás.

Érdeemes megjegyezni, hogy a HCHI-t, akárcsak a magyar büntetőeljárások számát, illetve annak alakulását két okból sem érdemes összehasonlítani más országok hasonló adataival. Az egyik ok, hogy a HCHI magyarországi jogszabályi és bírósági adatokon alapul; az országok között azonban jelentős különbségek vannak aszerint, hogy miként definiálják a különböző bűncselekményeket. Mivel nincsenek egységes nemzetközi meghatározások, illetve (minden bűncselekményre kiterjedő) büntetési tételek és keretek sem, így a HCHI nem alkalmas nemzetközi összehasonlításra. A másik ok, hogy eltérő jogrendszerük miatt az országok között a büntetés kiszabás terén is számottevő különbségek vannak. Ezért nem lehet a HCHI értékét összehasonlítani például a cambridge-i vagy az új-zélandi indexével.

A bűncselekmények által okozott sérelem számszerűsített értéke 2015 és 2016 között 8,39 százalékkal, 2016 és 2017 között 12,97 százalékkal, 2017 és 2018 között 47,72 százalékkal csökkent, míg az esetszámok rendre 0,22, 17,84 és 45,42 százalékkal. (Lásd az ábrát és a 2. táblázatot.)

A 3. táblázat a bűncselekmények esetszám- és sérelemalapú rangsorainak első 20-20 helyén álló (a legnagyobb számban előforduló, illetve összesítve a legnagyobb sérelemértékkel jellemezhető) bűncselekményekről ad áttekintést. A negatív értékek azt mutatják, hogy a sérelemalapú rangsor „hátrébb” sorolta az adott bűncselekményt, tehát az kisebb sérelmet okozott, mint ahogy azt az esetszámalapú rangsor jelezte, míg a pozitív értékek épp ennek fordítottjára utalnak.

3. táblázat

A 20 legnagyobb esetszámú és a 20 legnagyobb HCHI-vel rendelkező bűncselekmény sorrendje, 2015–2018
(Ranking of 20 crimes with the highest number of cases and 20 crimes with the highest HCHI, 2015–2018)

Bűncselekmény	Esetszám szerinti rangsor	Sérelem szerinti rangsor	Különbség
Lopás	1.	1.	0
Csalás	2.	2.	0
Zaklatás	3.	5.	-2
Garázdaság	4.	3.	1
Testi sértés	5.	4.	1
Hamis magánokirat felhasználása	6.	12.	-6
Rongálás	7.	13.	-6
Kézpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés	8.	16.	-8
Sikkasztás	9.	11.	-2
Információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás	10.	6.	4
Közokirat-hamisítás	11.	7.	4
Jogtalan elsajátítás	12.	27.	-15
Magánlaksértés	13.	20.	-7
Tiltott adatszerezés	14.	17.	-3
Tartási kötelezettség elmulasztása	15.	24.	-9
Okirattal visszaélés	16.	26.	-10
Egyedi azonosító jellel visszaélés	17.	21.	-4
Kifosztás	18.	8.	10
Rossz minőségű termék forgalomba hozatala	19.	22.	-3
Kábítószer birtoklása	20.	14.	6
Kiskorú veszélyeztetése	21.	15.	6
Hivatali vesztegetés elfogadása	22.	18.	4
Rablás	23.	9.	14
Lőfegyverrel vagy lőszerrel visszaélés	24.	10.	14
Szexuális erőszak	38.	19.	19

Megjegyzés. A táblázatban a rangsorok első 20-20 helyét dőlt számmal jelöltük. Különbség = Esetszám szerinti rangsor – Sérelem szerinti rangsor.

Mindkét rangsor első helyén a lopás, a másodikon pedig a csalás található, de nem fedezhetők fel lényeges különbségek a 3–5. helyezéseknél sem a két sorrend között. Vannak olyan bűncselekmények, amelyek az esetszám szerinti rangsorban hátrébb helyezkednek el, a sérelemalapú rangsorban viszont sokkal előrébb állnak. A legnagyobb különbség a szexuális erőszak esetén figyelhető meg, mely az esetszámok alapján a 38., míg az okozott sérelem alapján sorrendben a 19. bűncselek-

mény, tehát sokkal nagyobb sérelmet okoz az egyének és a társadalom számára, mint ahogy az az esetszámalapú rangsorból következne. Szintén jelentős a rangsorok közötti eltérés a jogtalan elsajátítás (amely a sérelemalapú rangsorban 15 hellyel hátrébb áll, mint a másokban), valamint az egyének és a közösség számára számottevő sérelemmel járó rablás és löfegyverrel vagy lőszerrel való visszaélés esetén is (ezeknél a különbség 14).

A sérelemalapú rangsor szerint a legnagyobb sérelmet a 209 egyedi tényállásból a vagyon elleni (lopás, csalás, rongálás, sikkasztás, jogtalan elsajátítás), a vagyon elleni erőszakos (kifosztás, rablás), az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni (zaklatás, magánlaksértés), valamint a közbizalom elleni (hamis magánokirat felhasználása, közokirat-hamisítás, okirattal visszaélés, egyedi azonosító jellel visszaélés) bűncselekmény-kategóriák okozzák.

5. A HCHI értékelése és további hasznosítása

Jelen tanulmányban azt a célt tűztük ki, hogy bemutassuk, miként lehet hazai viszonylatban „reprodukálni” a külföldön már használt CHI-t. Az indexszámítás *Ashby* [2018] és *Sherman* [2013] által meghatározott kritériumait és szabályait figyelembe véve megállapítottuk, hogy az indexszámítás legmegbízhatóbb hazai forrásának a Btk. tekinthető. Az ebben meghatározott büntetési nemek és tételek felhasználásával létrehoztunk egy, a bűncselekmények okozta sérelem objektív mérésére alkalmas súlyozott indexet (mely például a lopás alapesetét 274,93, a rablását 1 218,47, az emberölését 2 435,93 értékben számszerűsíti.)

A HCHI időbeli alakulásának vizsgálata a jövőben felválthatja az esetszámalapú trendvizsgálatokat, mivel az utóbbiak nem adnak megfelelő képet a bűnözésről, és nem minden esetben tekinthetők megbízhatónak. Elemzésünk alátámasztotta, hogy jelentős különbségek vannak a bűncselekmények esetszám- és sérelemalapú rangsorai között. Legnagyobb eltérés a szexuális erőszak esetén tapasztalható, mivel az sokkal nagyobb sérelmet okoz az egyének és a közösségnek, mint ahogy az az esetszámalapú rangsor alapján feltételezhető. Továbbá, jelentős sérelemmel járnak a vagyon elleni, a vagyon elleni erőszakos, valamint az emberi méltóság, az egyes alapvető jogok, illetve a közbizalom elleni bűncselekmények is.

A vizsgálatunk eredményei alapján megállapítható, hogy a sérelemalapú rangsorolás sikeresen támogathatja a stratégiai célmeghatározást és döntéshozatalt. A HCHI validálására azonban még további elemzésekre van szükség. A jelen tanulmányban felhasznált Bűnügyi Statisztikai Rendszer kapcsán fontos kiemelni, hogy az abban szereplő 2018. évi adatok megbízhatósága megkérdőjelezhető, mivel azok

2017-hez képest mutatott nagymértékű visszaesése nem magyarázható kizárólag a bűncselekmények számának csökkenésével.

Az index létjogosultságának bizonyítása érdekében a trendvizsgálatokon kívül érdemes további kutatásokat végezni a HCHI alapján meghatározható hazai „harm spotok” (jelentős sérelmet okozó bűnözéssel jellemezhető kis területi egységek) és az esetszámok szerint körülhatárolható „hot spotok” (magas koncentrációjú bűnözéssel jellemezhető kis területi egységek) közötti hasonlóságok, illetve különbségek elemzése céljából.

Irodalom

- ANDERSEN, H. A. – MUELLER-JOHNSON, K. [2018]: The Danish crime harm index: how it works and why it matters. *Cambridge Journal of Evidence-Based Policing*. Vol. 2. Nos. 1–2. pp. 52–69. <https://doi.org/10.1007/s41887-018-0021-7>
- ASHBY, M. P. J. [2018]: Comparing methods for measuring crime harm/severity. *Policing: A Journal of Policy and Practice*. Vol. 12. Issue 4. pp. 439–454. <https://doi.org/10.1093/police/pax049>
- BELOVICS E. – NAGY F. – TÓTH M. [2014]: *Büntetőjog I. – Általános rész*. Második hatályosított kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest.
- CURTIS-HAM, S. – WALTON, D. [2018]: The New Zealand crime harm index: quantifying harm using sentencing data. *Policing: A Journal of Policy and Practice*. Vol. 12. Issue 4. pp. 455–467. <https://doi.org/10.1093/police/pax050>
- HOUSE, P. D. – NEYROUD, P. W. [2018]: Developing a crime harm index for Western Australia: the WACHI. *Cambridge Journal of Evidence-Based Policing*. Vol. 2. Nos. 1–2. pp. 70–94. <https://doi.org/10.1007/s41887-018-0022-6>
- IGNATANS, D. – PEASE, K. [2016]: Taking crime seriously: playing the weighting game. *Policing*. Vol. 10. Issue 3. pp. 184–193. <https://doi.org/10.1093/police/pav029>
- MAGYAR KÖZLÖNY [2011]: *Magyarország Alaptörvénye*. 43. sz. Április 25. 10656–10682. old. <https://magyarkozlony.hu/?year=2011&month=4&serial=43>
- MAGYAR KÖZLÖNY [2012]: *2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről*. 92. sz. Július 13. 13450–13568. old. <https://magyarkozlony.hu/?year=2012&month=7&serial=92>
- MCCOLLISTER, K. E. – FRENCH, M. T. – FANG, H. [2010]: The cost of crime to society: new crime-specific estimates for policy and program evaluation. *Drug and Alcohol Dependence*. Vol. 108. Nos. 1–2. pp. 98–109. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2009.12.002>
- POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Z. – SOMODY B. – LÁPOSSY A. – VISSY B. [2012]: *Alkotmányos alapok*. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest.
- SHERMAN, L. [2013]: The rise of evidence-based policing: targeting, testing, and tracking. *Crime and Justice*. Vol. 42. Issue 1. pp. 377–451.
- SHERMAN, L. – NEYROUD, P. W. – NEYROUD, E. [2016]: The Cambridge Crime Harm Index: measuring total harm from crime based on sentencing guidelines. *Policing*. Vol. 10. Issue 3. pp. 171–183. <https://doi.org/10.1093/police/paw003>